

УДК 325.36:327.2(4-11)

Поляков А. В.

аспірант,

кафедра політології,

ОНУ ім. І. І. Мечникова,

к. 37, Французький бульв., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

E-mail: poshta11@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0004-9099-4340>

DOI: <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288717>

СХІДНА ЄВРОПА У СВІТЛІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто питання застосування інструментарію постколоніальних досліджень для аналізу політичного розвитку посткомуністичних країн Східної Європи, актуальність якого особливо загострилася після повномасштабного російського вторгнення. Окреслено явну невідповідність між регулярним використанням у публічному просторі термінів колоніалізму для характеристики сутності російської агресивної політики та майже відсутністю спроб наукового осмислення цих драматичних подій з боку представників теорії постколоніалізму. Для дослідження причин такої ситуації в статті порушується питання обоюдно ігнорування як постколоніальними дослідниками регіону Східної Європи, так і дослідниками посткомуністичних трансформацій колоніального досвіду східноєвропейських країн, яке було поставлено ще на початку 2000-х років. З метою отримання даних щодо кількості публікацій на східноєвропейську тематику в спеціалізованих наукових журналах із постколоніальних студій проведено контент-аналіз змісту низки журналів за період із 2000 р., що підтверджує тезу про маргінальний характер досліджень Східної Європи в рамках постколоніальної теорії та показує повну відсутність наукової рефлексії з приводу російсько-української війни, яка виходить далеко за межі локального конфлікту. У статті перелічено причини такої ситуації, серед яких: невисокий інтерес до регіону Східної Європи в цілому з боку західних науковців, марксистські погляди багатьох дослідників, що виключають можливість ототожнити колоніалізм не лише з капіталістичними державами Заходу, а й із соціалістичним СРСР, домінування російськоцентричного дискурсу в міжнародних наукових колах. Водночас наведено приклади поєднання в роботах окремих авторів постколоніального та транзитологічного підходів до аналізу соціально-політичних процесів у регіоні Східної Європи.

Ключові слова: постколоніалізм, посткомунізм, Східна Європа, війна, імперія.

Постановка проблеми. Після початку повномасштабної російської агресії проти України все частіше для опису сутності цієї війни в публічному просторі стало з'являтися слово «колоніальний». Його використовують політики, публіцисти, громадські й навіть релігійні діячі. Наприклад, у квітні 2022 р. у журналі *The New Yorker* з'явилася стаття відомого історика Тімоті Снайдера під назвою "The War in Ukraine Is a Colonial War" (Snyder, 2022), у якій він стисло ознайомив західного читача з історією перебування українських земель у складі Російської імперії та пояснив, чому війна, яку Росія розв'язала проти України, носить колоніальний характер. На початку лютого 2023 р. під час візиту до України федеральний президент Австрії Александер Ван дер Беллен порівняв російсько-укра-

їнську війну з колоніальними війнами XIX століття (Russia is, 2023). У березні 2023 р. глава Української греко-католицької церкви Блаженніший Святослав в інтерв'ю для польських ЗМІ також назвав російсько-українську війну колоніальною (Russia's war, 2023).

Визначення російсько-української війни як колоніальної проникає й в академічний дискурс. Зокрема, директор Інституту історії України НАН України Валерій Смолій та провідний науковий співробітник цього інституту Олексій Яс вважають, що на колоніальний характер війни вказують такі маркери, як заперечення Росією української ідентичності та самого права України як держави на існування, а також намагання виключити Україну з системи глобального світоустрою (Smolii, 2022).

У зв'язку з цим постає питання про актуальність застосування методології постколоніальної теорії по відношенню до історії й політичного розвитку України, що, у свою чергу, призводить до запитання в більш ширшому контексті – про застосування дискурсу постколоніалізму до країн Східної Європи в цілому. У даній статті будуть розглянуті спроби аналізу розвитку східноєвропейських країн крізь призму теорії постколоніалізму, а також окреслені причини, чому подібні розвідки все ще є відносно нечисленними, а само питання застосування постколоніальної теорії до посткомуністичних країн Східної Європи – доволі дискусійним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання перспективності застосування інструментарію постколоніальних студій до аналізу політичних, соціальних, культурних процесів у країнах Східної Європи передусім підіймають автори, які самі походять із даного регіону – Ева М. Томпсон, Дорота Колодзейчик, Даріуш Скурчевський, Олександр Ф'ют, Кристина Шандру, Януш Корек, Микола Рябчук, Марко Павлишин, Тамара Гундорова, Ірина Грабовська, Олена Юрчук.

Серед західних дослідників слід виділити роботи Девіда Чіоні Мура, Ніла Лазаруса, Ларрі Вулфа. Крім того, спеціалізовані наукові журнали, присвячені постколоніальним студіям, такі як *Journal of Postcolonial Writing, Interventions, Postcolonial Studies*, періодично надають свої сторінки для публікації статей на тему досліджень регіону Східної Європи.

Методологічна основа дослідження. У даній статті застосований метод контент-аналізу спеціалізованих журналів із постколоніальних студій з метою виявлення кількості публікацій, присвячених Східній Європі за певний період, та співставлення отриманого значення із загальною кількістю випусків за цей період. Крім того, застосований порівняльний аналіз розгляду однієї й тієї ж концептуальної проблеми в працях різних авторів.

Мета статті – з'ясувати ступінь зацікавленості постколоніальних дослідників політичним розвитком регіону Східної Європи, перспективність застосування постколоніального дискурсу до історичних і сучасних процесів у регіоні, виявити причини певного ігнорування регіону з боку західних науковців.

Виклад основного матеріалу. Постколоніалізм (використовуються також назви «постколоніальна теорія», «постколоніальні дослідження», «постколоніальні студії») – популярний сьогодні міждисциплінарний напрям, який охоплює такі різноманітні галузі знання, як політологія, історія, філософія, літературознавство, культурологія. Стрімке поширення цього напрямку в академічних колах пов'язано з публікацією в 1978 р. книги «Орієнталізм» американського науковця ліванського походження Едварда Саїда (Saïd, 2001). Він увів у науковий обіг поняття «орієн-

талізм), яке являло собою дискурс Заходу стосовно Сходу та закріплювало панування Заходу над Сходом. У згаданій книзі «Орієнталізм», а також у наступній «Культура й імперіалізм» (Said, 2007) Саїд детально проаналізував, як над формуванням цього дискурсу, що врешті-решт допомагав виправдати колоніалізм як вищу цивілізаційну місію («тягар білої людини»), століттями працювали політичні діячі, економісти, географи, історики, археологи, письменники.

Після виходу «Орієнталізму» постколоніальні дослідження набувають популярності, з'являється значна кількість публікацій у цьому напрямі. У сфері наукового інтересу авторів передусім опиняються дослідження антиімперських стратегій та ідеологій, питання глобалізації та залежності, ідентичності, аналіз різних форм підпорядкування – національного, расового, гендерного, класового (Gundorova, 2014). Серед найбільш визначних постколоніальних дослідників – Гаятрі Чакраворті Співак, Гомі Бгабга, Еме Сезер, Франц Фанон (хоча останній працював ще до виникнення самого терміна «постколоніалізм»).

Переважає більшість наукових праць, що належать до цього напрямку, зосереджена на процесах у регіонах, так званого Глобального Півдня, що обумовлено й тим, що, власне, само поняття колоніалізму, у першу чергу, асоціюється з пануванням і експлуатацією західними імперіями своїх заморських володінь, і тим, що чимало авторів походять із країн, які в минулому були колоніями. Процеси колонізації / деколонізації традиційно розглядаються в дихотомії Захід – не-Захід. При цьому можна помітити певний парадокс: Європа часто виступає як гомогенний у культурному, релігійному, антропологічному плані конструкт як головніший по відношенню до країн умовного Сходу. Якщо Е. Саїд писав про «орієнталізацію» Сходу (стереотипізацію, утворення дискурсивних практик, кліше, настанов на рівні масової свідомості), то тут можна говорити про «окциденталізацію» Європи. Поняття «Європа» використовується замість більш точного «Західна Європа», що імпліцитно включає країни Східної Європи та Балкан до кола колонізаторів, попри те, що більшість із них ніколи не мала колоній і часто у своїй історії сама ставала об'єктом домінування імперій (Російської, Австро-Угорської, Османської). Отже, нічого дивного, що Східну Європу до певного часу не розглядали у світлі постколоніальних досліджень.

Першою працею про цей регіон, у якій був застосований підхід Е. Саїда щодо конструювання уявного простору, стала книга американського славіста та історика Ларрі Вульфа «Винайдення Східної Європи: Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва», яка вийшла у 1994 р. (Wolff, 2009). Хоча цю працю зазвичай не зараховують до постколоніальних досліджень, автор визначив, як у добу Просвітництва в Західній Європі сформувався дискурс щодо Східної Європи, як недо-Європи, напів-Азії, варварської околиці «справжньої Європи». Відбулася, за вже згаданою термінологією Саїда, орієнталізація цієї частини Європи. На думку Л. Вульфа, залізна завіса «від Щецина на Балтиці до Трієста на Адріатиці», про яку в 1946 році виголосив Вінстон Черчилль, з'явилася на ментальних картах європейців набагато раніше. І, як вважає американський вчений, її існування на рівні уявного простору зумовило те, як легко західний світ погодився віддати Східну Європу до зони впливу СРСР (Wolff, 2009, р. 24–28).

Першим же «чисто» постколоніальним дослідженням, присвяченим Східній Європі, вважають книгу Єви Томпсон «Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм», що вийшла у 2000 р. (Thompson, 2008). Застосовуючи методологію, яку

Е. Саїд використав для аналізу англійської та французької літератур, вона дослідила у творах класичної російської літератури імперсько-колоніальні наративи.

Через рік після цієї книги вийшла стаття американського науковця Девіда Чіоні Мура під назвою "Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet?" (Moore, 2001). Мур окреслив дещо парадоксальну ситуацію: попри розвиненість і постколоніальних, і посткомуністичних досліджень, не відбувається жодних спроб зближення цих підходів, представники теорії транзитології не намагаються використовувати методологію теорії постколоніалізму, постколоніальні дослідники, у свою чергу, ігнорують перехідні процеси в колишніх соціалістичних країнах, передусім у Східній Європі. Таку ситуацію Мур назвав «подвійним замовчуванням», тобто ігноруванням з обох сторін.

З метою проілюструвати доцільність залучення інструментарію постколоніальної теорії до аналізу політичних процесів у посткомуністичних країнах американський науковець виділяє різні типи колоніалізму: «класичний» (наприклад, британці в Індії або французи в Сенегалі); «поселенський», коли колонізатори оселяються на чужих землях, повністю підкорюючи, а то й винищуючи тубільне населення (наприклад, Австралія, Південна Африка, США); «династичний» тип, коли національна ідентичність широких мас ще не сформована, і колонізатору достатньо лише кооптувати місцеві еліти, поступово асимілюючи переважно сільське населення в спільноту імперських підданих (приклади – Габсбурзька та Оттоманська імперії). Російська / Радянська імперія, на думку Мура, застосовувала всі три типи колоніалізму: класичний – стосовно народів Кавказу та Центральної Азії, поселенський – у Сибіру й на Крайній Півночі, династичний – по відношенню до України й Білорусі.

Д. Мур вважає, що відносини між Москвою та країнами Східної Європи після Другої світової війни також можна розглядати як колоніальні за своєю сутністю через обмеження політичного суверенітету цих країн, примусове включення до проєктів військового та економічного «співробітництва», нав'язування моделей господарювання, соціального устрою, ідеології, культури і, врешті-решт, застосування насильства для упокорення «бунтівних» країн. Але оскільки ці країни все ж зберігали певний суверенітет, а їхнє населення вважало себе культурно вищим у порівнянні з колонізатором, Девід Мур вводить у свою класифікацію четвертий тип колоніалізму, який він назвав «зворотно-культурною колонізацією» (reverse-cultural colonization).

Серед праць, які вийшли на цю тему в подальші роки, слід відзначити книгу "From Sovietology to post-coloniality: Poland and Ukraine from a postcolonial perspective", що була опублікована в Стокгольмі у 2007 р. (From Sovietology, 2007). Це збірка статей польських, німецьких та українських авторів. Серед них – Януш Корек, Александер Ф'ют, Мирослав Шкандрій, Оля Гнатюк, Микола Рябчук, Тамара Гундорова. У книзі, зокрема, розглянуті такі питання, як концепція Центральної Європи (Mitteleuropa), пов'язана з німецькою колоніальною експансією; домінування на Заході російського дискурсу, що нав'язує негативне ставлення до українського націоналізму; міфи та стереотипи з боку Західної Європи щодо Європи Східної; польський дискурс східного пограниччя (Kresy Wschodnie), що теж має колоніальні конотації.

Напевно, найбільш промовисту назву в цій збірці має стаття польського автора Александра Ф'юта "In the Shadow of Empires: Post-colonialism in Central

and Eastern Europe – Why Not?" (From Sovietology, p. 33–40), тобто вже з формулювання запитання (постколоніалізм у Центральній і Східній Європі – чому ні?) зрозуміла дискусійність і новизна поставленої проблеми. Сам Ф'ют визнає амбівалентне становище Польщі з точки зору постколоніалізму – протягом своєї історії вона виступала і колонізатором по відношенню до Литви й особливо до України та Білорусі, і об'єктом колонізації внаслідок поділів Польщі та періоду радянського панування.

У 2012 р. журнал *Journal of Postcolonial Writing* присвятив окремий випуск питанням постколоніалізму у Східній Європі, у який увійшли зокрема статті Дороти Колодзейчик, Кристини Шандру, Ніла Лазаруса, Мандіни Тлостанової, Марка Павлишина. У вступній статті до видання Д. Колодзейчик та К. Шандру (Kołodziejczyk, Sandru, 2012), як і десятьма роками раніше Девід Мур, звертаються до питання зближення постколоніальних студій із дослідженнями посткомунізму. На їхню думку, йдеться про розробку критичної мови, здатної описати складні процеси залежності в регіоні Східної Європи та їхні наслідки для сучасності в соціальній, культурній, політичній та економічній сферах. Проте, перетин між двома напрямками досліджень продовжує залишатися маргінальним. Д. Колодзейчик та К. Шандру дорікають постколоніальним дослідникам за те, що ті не звернули уваги на антиімперіалістичні моменти «оксамитових» революцій 1989–1991 рр. у Східній Європі. На їхню думку, представники постколоніалізму могли б розглянути такі явища в посткомуністичних країнах, як структури виключення / включення, формації націоналізму, структури існування, форми та історичні приклади антиколоніальної / антиімперської боротьби, досвід травми, включаючи питання колективної пам'яті / амнезії та переписування історії, опір як комплекс культурних практик тощо. Включення посткомуністичного світу до постколоніальної теорії могло б допомогти вивести цей напрям за межі його основного об'єкта критики – глобального неокolonіального капіталізму.

Тим не менше, у подальші роки ситуація ігнорування постколоніальними дослідниками східноєвропейських країн посткомуністичного табору продовжилася, адже у 2019 р., тобто через сім років після виходу згаданого вище журналу, Єва Томпсон зазначала, що для більшості постколоніальних дослідників питання російського / радянського колоніалізму досі залишається маргінальним (Thompson, 2019).

Це твердження наочно можна проілюструвати наступними даними. Візьмемо кілька провідних наукових журналів, присвячених постколоніальним дослідженням, і перевіримо, наскільки часто публікувалися в них статті, присвячені Східній Європі (включно з регіоном Балкан). Задля цього будуть використані наступні журнали: *Journal of Postcolonial Writing*, *Postcolonial Studies*, *The Journal of Commonwealth and Postcolonial Studies*, *Journal of Colonialism and Colonial History*. Для аналізу візьмемо період, починаючи з 2000 р. (див. табл. 1).

Отримані дані показують, що було б неправильним стверджувати про повне ігнорування постколоніальними дослідниками країн Східної Європи, але вочевидь кількість публікацій на цю тему в порівнянні із загальною кількістю випусків незначна. Слід також врахувати, що з 15 статей у *Journal of Postcolonial Writing* 10 припадають на вже згаданий спеціальний випуск. Так само і в журналі *Interventions*: із 12 статей 7 припадають на спеціальний випуск, присвячений Балканам. Не можна не звернути увагу на той факт, що після 24 лютого

2022 р. у розглянутих журналах не з'явилося жодної статті, хоча б частково присвяченій російсько-українській війні, характер якої, безперечно, виходить далеко за межі локального конфлікту. Це доволі дивно, адже навіть якщо представники теорії постколоніалізму відмовляються помічати колоніальні аспекти російської агресії, важко не помітити вплив цієї війни на країни Африки, загрозу голоду, зусилля міжнародних організацій, спрямованих на угоду щодо «зернового коридору», спроби африканських країн виступити в ролі «посередників». Але таке дивне мовчання цілком вписується в традицію ігнорування колоніальних аспектів політики Російської імперії / СРСР / РФ.

Таблиця 1

Аналіз змісту журналів із постколоніальних досліджень

Назва журналу	Вебсайт з архівом журналу	Кількість випусків із 2000 р.	Кількість статей, присвячених Східній Європі
Journal of Postcolonial Writing	https://www.tandfonline.com/loi/rjpw20	97	15
Postcolonial Studies	https://www.tandfonline.com/loi/cpcs20	89	5
The Journal of Commonwealth and Postcolonial Studies	https://jcpcsonline.com/contents.html	26	1
Interventions	https://www.tandfonline.com/loi/riij20	115	12
Journal of Colonialism and Colonial History	https://muse.jhu.edu/journal/29	69	2

Щоб пояснити причини небажання постколоніальних дослідників розглядати регіон Східної Європи і передусім питання російського / радянського колоніалізму, Єва Томпсон нагадує, що свого часу СРСР фінансував інтелектуальні кола в країнах, що розвиваються, які боролися із західним колоніалізмом. А оскільки саме з цих країн походить чимало представників постколоніальної теорії, то для них було б «незручно» звинувачувати СРСР у проведенні колоніальної політики. Що ж стосується західних науковців, то, за твердженням Є. Томпсон, у їхніх колах панують марксистські погляди, що виключає можливість ототожнити колоніалізм із соціалізмом (Thompson, 2019).

Д. Колодзейчик і К. Шандру вказують, що антикомуністичне, чи скоріше анти тоталітарне дисидентство, часто помилково розглядалось західними інтелектуалами як маркер ультраправої політичної орієнтації, що викликало негативне ставлення до спроб додати постколоніальну перспективу до теоретизації комуністичної ери в Східній Європі (Kołodziejczyk & Sandru, 2012, p. 114).

Д. Мур причину описаного ним «подвійного замовчування» також бачив у переважно лівих політичних орієнтаціях постколоніальних дослідників та їхній схильності до моделі «перший», «другий», «третій» світи, де колоніалізм ототожнюється виключно з експлуатацією «третього» світу з боку світу «першого» (Moore, 2001, p. 117). Із цього приводу американська славістка Клер Каванна

зауважила, що виключення з даної моделі робиться лише для однієї європейської країни – Ірландії, чий досвід як об'єкта колоніалізму не викликає зауважень у західних науковців (Cavanagh, 2003, p. 63).

Микола Рябчук вказує на прагнення дослідників постколоніалізму з колишніх колоній «монополізувати страждання», пов'язані з колоніальним гнобленням, через побоювання, що унікальна проблема расової дискримінації може бути применшена через порівняння з іншими, нерасистськими формами домінування (Riabchuk, 2013).

Польський автор Даріуш Скурчевський виділяє кілька причин (Skórczewski, 2013). По-перше, це те, що він називає «боргом зацікавлення», тобто невисокий інтерес до регіону Східної Європи в цілому в західній історіографії, культурології, теорії літератури та інших галузях. По-друге, це імперіоцентричність моделі досліджень, яка маргіналізує малі й середні народи. В академічному дискурсі США та Західної Європи домінує російськоцентрична перспектива, а отже, голоси, присвячені культурам інших мов і народів, заглушуються. «Що нижчий статус народу у світі ієрархії, то слабше чути його голос, то більшою довірою обдаровується дискурс метрополії-центру», – гірко зазначає автор. Між тим сутність колонізації, на його думку, полягає у привласненні території – привласненні фізичному та привласненні дискурсивному.

Схожі думки висловлює наукова співробітниця Центру військових досліджень Копенгагенського університету Марія Мелксоо у своїй статті "The Postcolonial Moment in Russia's War Against Ukraine" (Mälksoo, 2022), що вийшла невдовзі після початку повномасштабного російського вторгнення. Вона підкреслює короткозорість посткомуністичних досліджень, які об'єднують Росію та її колишні імперські володіння під вивіскою російських / слов'янських студій із явним прилеєм для російського нарративу.

Щодо колоніальних аспектів війни, то данська авторка наголошує на тому, що будь-яка політично значуща російська національна ідея сприймається життєздатною, лише коли пов'язана з імперією, яку необхідно постійно захищати, охороняти, розширяти. Тобто це онтологічна порожнеча російської нації, і агресія проти України для Росії є втіленням її прагнення відновити зв'язок зі своїм минулим імперським «я». Саме звідси й випливає несамолюбиве заперечення існування української нації, культури, історії та держави. М. Мелксоо наголошує, що періодичні заклики до нейтралітету України, миру без уточнення, на чітких умовах він буде укладений, пропозиції, щоб Україна пожертвувала якимись територіями – усе це аргументація, яка фактично заперечує право української нації на суверенний вибір і тримає країну на колоніальному повідці. А ширше – такі аргументи є симптомом колоніального мислення про Східну Європу як про регіон, чия доля завжди визначається сильнішими чи нібито більш відповідальними державами.

Стаття М. Мелксоо – один із прикладів публікацій у напрямі постколоніальних досліджень, присвячених Східній Європі, що з'явилися останніми роками. Серед інших робіт можна навести статтю "The Postcolonial Nature of the Post-Soviet Space: a reading of the cultural condition of Albania" (Mukherjee, Roy, 2021). У ній автори обґрунтовують застосування постколоніального інструментарію до колишніх країн «Східного блоку» в цілому, конкретизуючи теорію на прикладі Албанії.

У 2022 р. вийшла книга "The Post-Soviet as Post-Colonial: A New Paradigm for Understanding Constitutional Dynamics in the Former Soviet Empire" (Partlett,

Kürper, 2022), написана спільно австралійським і німецьким правознавцями на таку мало розроблену тему, як застосування постколоніального дискурсу до конституційного права в пострадянських країнах.

Вже у 2023 р. вийшла збірка "East Central Europe Between the Colonial and the Postcolonial in the Twentieth Century" (East Central, 2023), до якої увійшли статті науковців із Польщі, Австрії, Ірландії, які розглядають питання застосування постколоніального дискурсу щодо регіону Східної Європи. Але в цілому публікації на дану тему залишаються не надто численними.

Висновки. Питання про відсутність наукового діалогу між представниками теорії постколоніалізму та дослідниками посткомунізму, поставлене Девідом Чіоні Муром на початку XXI століття, залишається актуальним і через більш ніж 20 років. Попри неодноразові спроби поєднання обох підходів, обґрунтування доцільності розгляду регіону Східної Європи крізь призму постколоніалізму, виокремлення в історії східноєвропейських країн процесів, що можуть характеризуватися як колонізаторські, дослідження східноєвропейських країн продовжує залишатися маргінальним напрямком у постколоніальній теорії.

Хоча публікації в цьому напрямі регулярно з'являються, можна помітити, що авторами виступають або науковці з Польщі, Румунії, України тощо, або нечисленні західні автори, чия спеціалізація так чи інакше пов'язана зі славістикою. Певним чином постколоніальні дослідження Східної Європи являють собою вузький напрям для внутрішньої аудиторії. Навіть те, що статті на дану тематику в спеціалізованих виданнях об'єднують в окремі випуски, можна говорити про відмежування східноєвропейських постколоніальних студій від «мейнстрімної» постколоніальної теорії, зосередженої на країнах «третього світу».

Навіть повномасштабна російсько-українська війна, що має ознаки глобального конфлікту, не змінила ситуацію, ба більше – була повністю проігнорована спеціалізованими журналами. Усе це наводить на думку про справедливість наведених вище тверджень про те, що однією з головних причин небажання включати Східну Європу до постколоніальних досліджень виступають не методологічні чи концептуальні зауваження, а передусім політичні погляди частини дослідників.

Але враховуючи, що на рівні масової комунікації поступово утверджується думка про колоніальний характер російської агресивної політики, це ставить постколоніальних дослідників перед вибором: або повністю віддати галузь наукового осмислення колоніалізму в Східній Європі самим східноєвропейським авторам та ідейно близьким до них західним науковцям, або почати реагувати на цей виклик хоча б на рівні полеміки.

References [Список використаної літератури]

- Cavanagh, C. (2003). Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnej teorii. *Teksty Drugie*, 2–3, 60–71 [in Polish]. [Cavanagh C. Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnej teorii. *Teksty Drugie*. 2003. No 2–3. P. 60–71.]
- East Central Europe Between the Colonial and the Postcolonial in the Twentieth Century (2023). *OAPEN*. Retrieved from: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/62375> [in English].
- Gundorova, T. (2014). Generational challenge and postcolonialism in Eastern Europe. Introductory remarks. *Postcolonialism. Generations. Culture*. Kyiv: Laurus, 7–13 [in Ukrainian]. [Гундорова Т. Генераційний виклик і постколоніалізм на сході Європи. Вступні зауваження. Постколоніалізм. Генерації. Культура / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ : Лаурус, 2014. С. 7–13.]
- Kołodziejczyk, D., Sandru, C. (2012, May). Introduction: On colonialism, communism and east-central Europe – some reflections. *Journal of Postcolonial Writing*, 48(2), 113–116 [in English].

- Korek, Janusz (Ed.) (2007). From Sovietology to Postcoloniality: Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective. Stockholm: Södertörn Academic Studies, 32, 272 p. [in English].
- Mälksoo, M. (2022, May 11). The Postcolonial Moment in Russia's War Against Ukraine. *Journal of Genocide Research*. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2022.2074947> [in English].
- Moore, D.C. (2001). Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique. *PMLA*, 116(1), 111–128 [in English].
- Mukherjee, S., Roy, M. (2021). The Postcolonial Nature of the Post-Soviet Space: a reading of the cultural condition of Albania. *Balkanistic Forum*, 30(3), 369–385 [in English].
- Partlett, W., Küpper, H. (2022). *The Post-Soviet as Post-Colonial: A New Paradigm for Understanding Constitutional Dynamics in the Former Soviet Empire*. Edward Elgar Publishing, 288 p. [in English].
- Riabchuk, M. (2013, July 23). Ukraine is not Africa. But what? *Zbruc*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/10508> [in Ukrainian]. [Рябчук М. Україна – не Африка. Але що? *Збруч*. 2013. 23 липня. URL: <https://zbruc.eu/node/10508> (дата звернення: 19.06.2023).]
- Russia is waging colonial war against Ukraine – Austrian president (2023, February 1). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3663357-russia-waging-colonial-war-against-ukraine-austrian-president.html> [in Ukrainian]. [Росія веде проти України колоніальну війну – президент Австрії. *Укрінформ*. 2023. 1 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3663342-rosia-vede-proti-ukraini-kolonialnu-vijnu-prezident-avstrii.html> (дата звернення: 15.06.2023).]
- Russia's war in Ukraine is a colonial war. We are dealing with an absolutely genocidal plan – His Beatitude Sviatoslav (2023, March 15). *Ukrainian Greek Catholic Church*. Retrieved from: <https://ugcc.ua/data/viyna-rosiy-v-ukraini-kolonialna-viyna-mu-maemo-spravu-z-absolyutno-genotsydnym-planom-blazhennishyu-svyatoslav-2353/> [in Ukrainian]. [«Війна Росії в Україні – колоніальна війна. Ми маємо справу з абсолютно геноцидним планом», – Блаженніший Святослав. *Українська греко-католицька церква*. 2023. 15 березня. URL: <https://ugcc.ua/data/viyna-rosiy-v-ukraini-kolonialna-viyna-mu-maemo-spravu-z-absolyutno-genotsydnym-planom-blazhennishyu-svyatoslav-2353/> (дата звернення: 15.06.2023).]
- Said, E. (2001). *Orientalism*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian]. [Саїд Е. Орієнталізм. Київ : Основи, 2001. 511 с.]
- Said, E. (2007). *Culture and Imperialism*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian]. [Саїд Е. Культура й імперіалізм. Київ : Критика, 2007. 608 с.]
- Skórczewski, D. (2013). Troubling Post-colonies of Europe. *East / West Journal. Neo-anti-colonialism vs neo-imperialism: the relevance of the postcolonial discourse in the post-soviet space*, 16, 30–42 [in Ukrainian]. [Скурчевський Д. Клопітні (пост)колонії Європи. *Схід / Захід*. Нео-анти-колоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі. 2013. Вип. 16. С. 30–42.]
- Smolii, V.A., & Yas, O.V. (2022). The contemporary Russian-Ukrainian war in the light of postcolonialism. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 6, 3–15 [in Ukrainian]. [Смолій В.А., Ясь О.В. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*. 2022. № 6. С. 3–15.]
- Snyder, T. (2022, April 28). The war in Ukraine is a Colonial War. *The New Yorker*. Retrieved from: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war> [in English].
- Thompson, E.M. (2008). *Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*. Kyiv: Osnovy, 368 p. [in Ukrainian]. [Томпсон Е.М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Київ : Основи, 2008. 368 с.]
- Thompson, E.M. (2019, June 3). Polska I Rosja Postkolonialne. *Teologia Polityczna*. Retrieved from: <https://teologiapolityczna.pl/ewa-thompson-polska-i-rosja-postkolonialne> [in Polish]. [Thompson E.M. Polska I Rosja Postkolonialne. *Teologia Polityczna*. 2019. June 3. URL: <https://teologiapolityczna.pl/ewa-thompson-polska-i-rosja-postkolonialne> (дата звернення: 17.06.2023).]
- Wolff, L. (2009). *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Kyiv: Krytyka, 592 p. [in Ukrainian]. [Вулф Л. Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва. Київ : Критика, 2009. 592 с.]

Стаття надійшла до редакції 24.06.2023

Poliakov A. V.

Department of Political Science,
Odesa I. I. Mechnikov National University,
r. 37, Frantsuzkyi blvd., 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

EASTERN EUROPE THROUGH POSTCOLONIAL PRISM: ANALYSIS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Summary

The article examines the application of postcolonial theory to the analysis of the political transformations in post-communist countries in Eastern Europe. The question of the relevance of the application has become particularly important after the Russian full-scale invasion of Ukraine. The question of the relevance of the application has become particularly important after the Russian full-scale invasion of Ukraine. There is an obvious contradiction between the wide-spreading usages of the terms colonialism in the public discourse to characterize the essence of Russian aggressive policy and the near absence of scientific interpretation of this dramatic conflict from the postcolonial researchers. In order to investigate the reasons for the situation, the article raises the question about “double silence” – mutual ignoring by both postcolonial researchers of the Eastern European region and researchers of post-communist transformations of the colonial experience of Eastern European countries. We used a content analysis of the postcolonial scientific for the period from 2000 to obtain data on the number of publications about Eastern Europe. The content analysis proves the idea of the marginal character of Eastern European research within the framework of postcolonial theory and shows the complete absence of scientific interpretation of the Russian-Ukrainian war from a postcolonial perspective. The article considers the main reasons for this situation: the low level of interest in the region of Eastern Europe from Western scholars; the Marxist views of many researchers, which exclude the possibility of identifying colonialism not only with the capitalist states of the West but also with the socialist USSR; the dominance of the Russian-centric discourse in the scientific community. At the same time, examples of the combination of postcolonial theory and transitology to the analysis of social and political transformations in the region of Eastern Europe are given.

Key words: postcolonialism, post-communism, Eastern Europe, Russian-Ukrainian war, empires.